Державне управління

УДК 351.761.3(477)

Сальніков Олександр

Salnikov Oleksandr

УДОСКОНАЛЕННЯ ПЕРЕЛІКУ КОНТРОЛЬОВАНИХ РЕЧОВИН В УКРАЇНІ В УМОВАХ ПОШИРЕННЯ НОВИХ ПСИХОАКТИВНИХ РЕЧОВИН

IMPROVING THE LIST OF CONTROLLED SUBSTANCES IN UKRAINE AMID THE SPREAD OF NEW PSYCHOACTIVE SUBSTANCES

Анотація. *У статті проаналізовано стан правового регулювання обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів в Україні та виявлено системні проблеми переліку контрольованих речовин на тлі поширення нових психоактивних речовин (НПАР). На основі порівняльно-правового аналізу практики ООН, Європейського Союзу, Німеччини, Сполучених Штатів і Канади автор обґрунтовує доцільність запровадження механізму термінового (швидкісного) включення речовин до переліку, класового (структурного) підходу з переліком винятків, законодавчого визначення «аналогу наркотичного засобу або психотропної речовини», публічного реєстру нових психоактивних речовин, а також розширення контролю за «дизайнерськими» прекурсорами. Пропозиції сформульовано з урахуванням теорії та практики публічного управління, а також вимог міжнародних конвенцій щодо контролю за наркотиками.*

Ключові слова: *перелік наркотичних засобів; психотропні речовини; прекурсори; контрольовані речовини; нові психоактивні речовини; аналоги; швидке включення; класовий підхід; публічне управління; наркополітика.*

Summary. *The article analyses the state of legal regulation of the circulation of narcotic drugs, psychotropic substances and precursors in Ukraine. It identifies systemic problems of the list of controlled substances against the background of the proliferation of new psychoactive substances (NPS). Based on a comparative-legal analysis of the practice of the United Nations, the European Union, Germany, the United States and Canada, the author substantiates the feasibility of introducing a fast-track mechanism for the inclusion of substances in the list, a class-based (structural) approach with a list of exceptions, a statutory definition of an "analogue of a narcotic drug or a psychotropic substance", a public register of new psychoactive substances, and an extension of control over "designer" precursors. The proposals are based on public administration theory and practice and the requirements of the international drug control conventions.*

Key words: *list of narcotic drugs; psychotropic substances; precursors; controlled substances; new psychoactive substances; analogues; fast-track listing; class-based approach; public administration; drug policy.*

Вступ. Перелік наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 06.05.2000 № 770 – центральний нормативний інструмент, за допомогою якого держава здійснює нагляд за обігом контрольованих сполук. Від того, які речовини включені до цього переліку, залежать і кваліфікація злочину, і режим обігу, і практика діяльності митниці та аптек. Проблема в тому, що перелік має бути «живим» документом, тоді як процедура його зміни залишається повільною. Кожне нове синтетичне сполучення, не включене до переліку, створює правову прогалину. Для нових психоактивних речовин (НПАР) ця прогалина є найгострішою: за оцінками Управління ООН з питань

наркотиків і злочинності (UNODC), з 2009 року на ринках незаконного обігу з'явилися понад тисяча таких сполук [18].

Українська система контролю наркотиків ґрунтується на двох законах від 15.02.1995 – «Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори» (№ 60/95-ВР) та «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними» (№ 62/95-ВР), а також на зазначеному вище Переліку [1; 2; 4]. Протягом понад чверть століття ця рамка не зазнала суттєвої модернізації, хоча об'єкт регулювання якісно змінився [11]. Стратегія державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів № 735-р, втратила чинність, а наступна на момент написання статті ще не затверджена [7; 8]. До того ж повномасштабна збройна агресія, за даними UNODC, суттєво вплинула як на попит, так і на транзит наркотиків в Україні [17].

Метою статті є виявлення системних проблем Переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та формулювання обґрунтованих пропозицій щодо його удосконалення з урахуванням іноземного досвіду.

1. Понятійно-правові засади переліку контрольованих речовин

1.1. Категорія «контрольована речовина».

У вітчизняному законодавстві жорстко закріпленого терміна «контрольована речовина» немає; він використовується в законодавстві США та інших країн, у науковій літературі та в окремих нормативних актах як узагальнююча категорія для трьох груп речовин, що підлягають державному контролю: наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів. Таке тріадичне членування є спадковим – воно бере початок із міжнародних конвенцій: Єдиної конвенції 1961 року [13], Конвенції про психотропні

речовини 1971 року [14] та Віденської конвенції 1988 року, яка запровадила окреме регулювання прекурсорів [15]. Україна ратифікувала всі три акти, тому національний перелік має відповідати їхній логіці.

Важливо розрізняти три рівні контролю. По-перше, повна заборона обігу – це режим, за якого речовина взагалі не може легально перебувати в обігу. По-друге, ліцензований обіг із квотами, рецептурним відпуском і обов'язковим обліком – саме такий режим встановлено для речовин, включених до таблиць II та III переліку [5]. По-третє, контроль прекурсорів, тобто хімічних сполук, які самі по собі не є наркотиками, але використовуються для їх виготовлення [15]. Саме на цій межі виникають найгостріші проблеми: прекурсор може бути законною сировиною для фармацевтики, а в іншому контексті – інгредієнтом підпільної лабораторії.

1.2. Правовий статус переліку як інструменту публічного управління.

Перелік затверджується Кабінетом Міністрів за пропозицією уповноваженого органу [10]. Історично цим органом була Державна служба України з контролю за наркотиками, створена указом Президента № 457/2011 [6]; з 10.09.2014 її функції перейшли до Державної служби України з лікарських засобів та контролю за наркотиками (далі – Держлікслужба) [38]. Саме Держлікслужба готує пропозиції щодо приведення законодавства у відповідність із законодавством ЄС та міжнародними договорами [38].

З управлінського погляду Перелік – це інструмент регуляторної реакції (regulatory response): він має реагувати на зміни на ринку наркотиків із мінімальною затримкою. Саме з цією характеристикою в українському механізмі найбільші проблеми, як зазначено нижче.

2. Сучасний стан переліку: системні проблеми

2.1. Статичність переліку.

Постанова № 770 від 06.05.2000 затвердила Перелік, поділений на таблиці: таблиця I містить особливо небезпечні речовини, обіг яких заборонено; таблиці II та III – речовини, що підлягають ліцензованому обігу; таблиця IV – прекурсори [4]. Важливо, що в примітці до таблиці I законодавець уже застосував структурний підхід: туди автоматично включаються ізомери, стереоізомери, ефіри, гомологи, метаболіти та солі перелічених речовин за умови їхнього можливого існування [4]. Це фактично ранній варіант класового підходу. Однак цей підхід обмежений першою таблицею і не поширюється на інші таблиці, а тим більше на сучасні класи НПАР – синтетичні каннабіноїди, синтетичні катінони, нітазени, бензодіазепінові аналоги.

Наслідок: обіг нового синтетичного катінона або синтетичного каннабіноїда, яких не включено до переліку, юридично не кваліфікується як обіг «наркотичного засобу» або «психотропної речовини». Держава змушена реагувати на кожну нову сполуку окремо, суттєво відстаючи від ринку. Саме так у міжнародній наркополітиці описують проблему «whack-a-mole» (биття кротів).

2.2. Правова порожнеча навколо «аналогів».

Стаття 307 Кримінального кодексу України криміналізує незаконний збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів [3]. Закон № 60/95-ВР у статті 13 прямо встановлює заборону обігу аналогів наркотичних засобів і психотропних речовин [1] і дає їхнє визначення: це заборонені до обігу на території України речовини – синтетичні чи природні, не включені до Переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, – хімічна структура та властивості яких подібні до хімічної структури та властивостей

наркотичних засобів і психотропних речовин, психоактивну дію яких вони відтворюють. Однак на практиці об'єднати ці два критерії – «подібність структури» та «відтворення психоактивної дії» – для визнання конкретної речовини аналогом фактично неможливо.

Саме тому суди застосовують статтю 307 вкрай обережно, а кваліфікація «аналогу» залишається дискусійною. Це прямий конфлікт між кримінальним та адміністративним законодавством: кримінальне право забороняє «аналог», тоді як перелік фактично нічого не забороняє, оскільки в ньому немає конкретної сполуки. Як наслідок, однакова правова ситуація може бути кваліфікована по-різному залежно від того, чи встигла відповідна речовина бути включена до переліку.

2.3. Нові психоактивні речовини в Україні.

UNODC у дослідженні «The Short History of New Psychoactive Substances in Ukraine» (Київ, 2020) зазначає, що стрімке з'явлення різноманітних сполук, зручно об'єднаних під одним терміном – НПАР, «суттєво змінило українську та глобальну наркотичну картину» [16]. Національний звіт щодо наркотичної та алкогольної ситуації в Україні за 2020 рік (опублікований у 2021) фіксує зростання ринку синтетичних стимуляторів і НПАР [9; 36; 37]. На міжнародному рівні, за даними Європейського моніторингового центру з питань наркотиків і наркоманії, у 2020–2022 рр. в Європі було вилучено рекордні кількості НПАР, переважно катінонових стимуляторів і кетаміну [27].

Українська правова система не має механізму швидкого реагування. У результаті між моментом, коли речовину вперше виявлено в Україні, і моментом, коли її включено до переліку, проходить значний час – іноді роки. За цей час речовина фактично перебуває в «сірій зоні».

2.4. Прекурсори та «дизайнерські» прекурсори.

Віденська конвенція 1988 року запровадила міжнародний контроль за прекурсорами [15]. У 2022 році Комісія з наркотичних засобів ООН (CND), приймаючи рекомендацію Міжнародної комісії з контролю наркотиків (INCB), включила три прекурсори фентанілу – 4-AP, 1-Boc-4-AP та норфентаніл – до графіка I цієї конвенції [21]. INCB також оприлюднила рекомендаційний документ «Proliferation of non-scheduled chemicals and designer precursors: options for global action», який безпосередньо стосується проблеми «дизайнерських» прекурсорів – сполук, яких немає в жодному міжнародному переліку, але які фактично використовуються для синтезу наркотиків [21]. Для України це безпосереднє зобов'язання: як договірна сторона Віденської конвенції 1988 року, вона має привести національний перелік прекурсорів у відповідність до рішень CND.

3. Іноземний досвід швидкого регулювання контрольованих речовин

3.1. Система ООН.

Міжнародне включення речовин здійснюється за процедурою «ВОО – INCB – CND». Наприклад, на 64-й сесії CND у квітні 2021 року до графіків Конвенції 1971 року було включено низку речовин, серед яких синтетичні каннабіноїди MDMB-4en-PINACA та CUMYL-PEGACLONE, нітазен, ізотонітазен, а також бензодіазепіни: флубромазолам, клоназолам, діклазепам [24; 22]. Включення набирало чинності через 180 днів після офіційного повідомлення Генерального секретаря ООН [22]. Ця процедура принципова, але повільна: вона призначена для консенсусного міжнародного контролю, а не для оперативного реагування держави на локальний ринковий виклик. Тому жодна держава не покладається на неї як на єдиний інструмент.

3.2. Європейський Союз.

ЄС поєднує два механізми. Перший – Система раннього оповіщення (EWS), яка, за підрахунками EMCDDA, працює вже 25 років і збирає дані про нові речовини [26]. Другий – рішення Єврокомісії про включення речовини до визначення «наркотик» відповідно до Рамкового рішення 2004/757/ЄС. Так, на підставі доповіді про оцінку ризиків, підготовленої Науковим комітетом EMCDDA, 12.03.2021 Єврокомісія включила MDMB-4en-PINACA до визначення «drug» [28]. Це швидкий адміністративний механізм, який не потребує прийняття нового закону – достатньо рішення Комісії.

3.3. Німеччина.

Німеччина регулює обіг наркотичних засобів Законом про наркотичні засоби (Betäubungsmittelgesetz, BtMG). Включення речовин відбувається через «Verordnung» – підзаконний акт (розпорядження), який уряд видає на підставі повноважень, наданих законом. Наприклад, 20-м розпорядженням від 10.07.2020 (BGBl. I S. 1691) до анексу II BtMG включено 5F-MDMB-2201 із чинністю з 17.07.2020 [39]; 21-м розпорядженням від 14.01.2021 (BGBl. I S. 70) – 4F-ADB із чинністю з 21.01.2021 [29]; 22-м розпорядженням від 11.11.2021 перелік доповнено ще низкою речовин [30]. Ключова перевага: включення не потребує проходження повного парламентського процесу, тому затримка вимірюється місяцями, а не роками.

3.4. Сполучені Штати.

США застосовують Controlled Substances Act (CSA) з п'ятьма графіками. Окремої уваги заслуговує практика «class-wide scheduling» (включення за структурною ознакою). У 2018 р. DEA тимчасово включила до графіку I цілу групу фентаніл-подібних речовин (fentanyl-related substances, FRS), спираючись на їхню хімічну структуру, а не на перелік окремих сполук. У 2021 р. Управління генерального інспектора (GAO) проаналізувало варіанти

їх постійного включення [31]. У 2022 р. адміністрація запропонувала законодавче закріплення класу «fentanyl related substances» як окремої категорії графіку I [32]. Це найближчий аналог того класового підходу, якого бракує в Україні.

3.5. Канада.

Канада регулює обіг за Controlled Drugs and Substances Act (CDSA) з трьома графіками [33]. Уповноваженим органом є Health Canada (Office of Controlled Substances) [34]. У 2021 р. проведено аудит програми контрольованих речовин у Health Canada, який оцінив ефективність процедур включення речовин до графіків [35]. Важливий висновок: навіть у розвиненій системі механізм включення періодично потребує аудиту, щоб переконатися, що він не перетворився на зациклену бюрократичну процедуру.

3.6. Узагальнення.

Спільне для всіх ефективних систем – поєднання двох рівнів регулювання: (а) повільного консенсусного міжнародного (конвенції, CND) та (б) швидкого національного адміністративного (розпорядження, рішення Комісії, тимчасове включення). Україна фактично має лише перший, міжнародний рівень і не має національного швидкісного механізму. Саме його і треба створити.

4. Напрями удосконалення переліку контрольованих речовин в Україні

Наведені нижче напрями удосконалення узгоджуються зі стратегічними орієнтирами розвитку державної політики щодо наркотиків в Україні [12].

4.1. Механізм термінового («швидкісного») включення НПАР.

Пропонується запровадити спеціальну процедуру: за підтвердженого уповноваженою лабораторією факту наявності речовини на ринку Кабінет Міністрів має право, без проходження повного законодавчого циклу, видати

розпорядження про включення конкретної речовини або її групи до відповідної таблиці переліку. Таке розпорядження мало б обмежений строк чинності (наприклад, 12 місяців), протягом якого парламент і Держлікслужба готували б остаточне рішення. Це відповідає німецькій практиці «Verordnung» [29; 30] і американській практиці тимчасового включення [31] та не суперечить міжнародним зобов'язанням, оскільки не замінює їх, а доповнює.

4.2. Класовий (структурний) підхід із переліком винятків.

Примітка до таблиці I переліку вже містить структурне розчленування (ізомери, гомологи, метаболіти, солі) [4]. Логічний крок – поширити такий підхід на окремі класи НПАР, закріпивши в переліку не лише конкретні сполуки, а й структурні класи: «синтетичні каннабіноїди», «синтетичні катінони», «нітазени», «бензодіазепінові аналоги», – з обов'язковим негативним переліком винятків (речовини, що мають медичне застосування). Це усуне проблему «whack-a-mole»: замість того, щоб реагувати на кожну нову сполуку окремо, держава забороняє цілий клас, а винятки визначає чітко й прозоро.

4.3. Законодавче визначення «аналогу».

Необхідно змінити визначення «аналогу», закріпивши його як речовину, структурно подібну до речовини, включеної до переліку, або таку, що має схожу фармакологічну дію та обігується на ринку як заміна такої речовини. Це усуне розрив між статтею 307 КК [3] та статтею 13 закону [1] і дасть судам об'єктивну підставу для кваліфікації.

4.4. Інформаційна інфраструктура.

Необхідно створити публічний реєстр НПАР, виявлених на території України, доступний для правоохоронних органів, лабораторій, митниці та медичних працівників, із обов'язковою звітністю лабораторій, медичних установ і правоохоронців про виявлені нові сполучення. Це наближено до

функціонування EWS у Європі [26] та системи раннього оповіщення UNODC (Early Warning Advisory, EWA) [40]. Без таких даних жоден «швидкісний» механізм не запрацює, оскільки державі невідомо, яка сполука з'явилася на ринку.

4.5. Розширення контролю за прекурсорами.

Перелік прекурсорів (таблиця IV) слід привести у відповідність до рішень CND – зокрема, включити 4-AP, 1-Boc-4-AP та норфентаніл [21] – а також поповнити його «дизайнерськими» прекурсорами з урахуванням рекомендацій INCB [21]. Бажано також запровадити структурну ознаку для окремих класів прекурсорів, аналогічно підходу, запровадженому Віденською конвенцією 1988 року [15].

4.6. Інституційне об'єднання та міжвідомча координація.

Рекомендується створити міжвідомчу робочу групу (Держлікслужба, Міністерство охорони здоров'я, Міністерство внутрішніх справ, Міністерство юстиції, Національна академія наук, Державна митна служба) для розгляду питання про включення речовини до переліку, яка триватиме не більше одного місяця. Разом із тим варто проводити постійний перегляд переліку з оприлюдненням науково-методичного обґрунтування кожної зміни – це підвищить прозорість і довіру, а також зблизить національну практику з міжнародною [19; 20].

Висновки

Перелік наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 06.05.2000 № 770, фактично не відповідає новим викликам сьогодення, зокрема щодо поширення НПАР [4; 16].

Основні системні вади – відсутність швидкісного механізму включення, відсутність класового (структурного) підходу для більшості класів НПАР,

правова недосконаліть категорії «аналог» [1; 3], слабкість інформаційної інфраструктури та міжвідомчої координації.

Досвід ЄС, Німеччини, США й Канади свідчить, що ефективна система поєднує повільний міжнародний рівень і швидкий національний адміністративний рівень [26; 28; 29; 31].

Запропоновано: (а) запровадження швидкісної процедури термінового включення; (б) введення класового підходу із негативним переліком винятків; (в) зміну визначення «аналогу» в законі; (г) створення публічного реєстру НПАР; (д) приведення переліку прекурсорів у відповідність до вимог Віденської конвенції 1988 року та рішень CND; (е) створення міжвідомчої групи з пришвидшеними строками ухвалення рішень [19; 21; 23; 24].

Таким чином, удосконалення Переліку – це не лише технічне доповнення списку сполук, а й зміна самої логіки наркополітики: від реактивного «доганяння» ринку – до прогнозованого, класового, прозорого регулювання.

Література

1. Закон України від 15.02.1995 № 60/95-ВР «Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори». URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/60/95-ВР

2. Закон України від 15.02.1995 № 62/95-ВР «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними». URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/62/95-ВР

3. Кримінальний кодекс України. Стаття 307. URL: https://protocol.ua/ua/kriminalniy_kodeks_ukraini_stattya_307/

4. Постанова Кабінету Міністрів України від 06.05.2000 № 770 «Про затвердження переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів». URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/770-2000-п

5. Постанова Кабінету Міністрів України від 03.06.2009 № 589 «Про затвердження Порядку провадження діяльності, пов'язаної з обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів». URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/589-2009-п

6. Указ Президента України № 457/2011 «Питання Державної служби України з контролю за наркотиками». URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/457/2011

7. Розпорядження Кабінету Міністрів України № 735-р «Про схвалення Стратегії державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року». URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/735-2013-r

8. Розпорядження Кабінету Міністрів України № 56-р «Про затвердження плану заходів на 2019–2020 роки з реалізації Стратегії державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року». URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/56-2019-р

9. Постанова Кабінету Міністрів України від 02.12.2020 № 1185 «Про порядок підготовки національного звіту про становище з наркотиками». URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/1185-2020-п

10. Шевчук О. М. Адміністративно-правове регулювання державного контролю за обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів в Україні: дис. докт. прав. наук: 12.00.07. – Харків, 2016. URL: https://uacademic.info/ua/document/0516U000959

11. Павленко Т. А. Наркополітика України щодо розладів психіки та поведінки внаслідок вживання психоактивних речовин: перспективи розвитку / Т. А. Павленко, В. А. Мозгова // Матеріали V Мед.-прав. форуму. – Харків,

9–10 грудня. 2021. – Харків : Право, 2021. – С. 55–56. URL: https://dspace.hnpu.edu.ua/handle/123456789/6940

12. Напрями розвитку державної політики щодо наркотиків в Україні // Право і держава. – 2022. – № 10. URL: https://lsej.org.ua/10_2022/126.pdf

13. Single Convention on Narcotic Drugs of 15 March 1961 (as amended by the 1972 Protocol). URL: https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=VI-18&chapter=6

14. Convention on Psychotropic Substances of 21 February 1971. URL: https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=VI-21&chapter=6

15. United Nations Convention against Illicit Traffic in Narcotic Drugs and Psychotropic Substances of 20 December 1988. URL: https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=VI-37&chapter=6

16. The Short History of New Psychoactive Substances in Ukraine. – Kyiv, 2020. (UNODC). URL: https://www.unodc.org/documents/hiv-aids/publications/People_who_use_drugs/NPS/STUDYU_1a_WEB_29_04.pdf

17. Conflict in Ukraine: Key Evidence on Drug Demand and Supply. – Vienna: UNODC, 2022. URL: http://unodc.org/documents/data-and-analysis/Ukraine/Ukraine_drug_demand_supply.pdf

18. Global Synthetic Drugs Assessment: 2020. – Vienna: UNODC, 2020. URL: https://archive.org/details/global-synth

19. UNODC. Commission on Narcotic Drugs: International Drug Control Conventions (Scheduling). URL: https://www.unodc.org/unodc/en/commissions/CND/Mandate_Functions/Scheduling.html

20. UNODC Synthetic Drugs Toolkit. Scheduling of substances. URL: https://syntheticdrugs.unodc.org/syntheticdrugs/en/legal/system/scheduling.html

21. INCB President presents 2021 annual report to CND and recommends scheduling of three fentanyl precursors. – Vienna, 16.03.2022. URL: https://www.incb.org/incb/en/news/news_2022/incb-president-presents-2021-annual-reports-to-commission-on-narcotic-drugs-and-recommends-scheduling-of-three-fentanyl-precursors.html

22. New Substances 2021. – Vienna: INCB, 2021. URL: https://www.incb.org/incb/uploads/documents/Psychotropics/PSY_New_Substances_2021_ENG.pdf

23. INCB. Green List. URL: https://www.incb.org/incb/en/psychotropics/green-list.html

24. Federal Register. Vol. 86, No. 33. 18 Feb. 2021. p. 10097 (2021-03268). URL: https://www.federalregister.gov/documents/2021-02-18/2021-03268/international-drug-scheduling-convention-on-psychotropic-substances-single-convention-on-narcotic

25. European Drug Report 2022: Trends and developments. – Luxembourg: Publications Office of the EU, 2022. URL: https://www.euda.europa.eu/publications/edr/trends-developments/2022_en

26. New psychoactive substances: 25 years of early warning and response in Europe. – Luxembourg: EMCDDA, 2022. URL: https://www.euda.europa.eu/system/files/publications/14637/20222218_PDF_TD0522113ENN_002.pdf

27. EU Drug Market: New psychoactive substances. – Luxembourg: EMCDDA. URL: https://www.euda.europa.eu/publications/eu-drug-markets/new-psychoactive-substances/introduction_en

28. Report on the risk assessment of a new psychoactive substance: MDMB-4en-PINACA. – Luxembourg: EMCDDA, 2021. URL: https://www.euda.europa.eu/publications/risk-assessments/mdmb-4en-pinaca_en

29. 21st Ordinance amending the annexes to the Narcotic Drugs Act (BtMG) of 14 January 2021 (BGBl. I S. 70). URL: https://dejure.org/BGBl/2021/BGBl._I_S._70

30. Bundesministerium für Gesundheit. Verordnungen zur Änderung von Anlagen des Betäubungsmittelgesetzes (BtMG). URL: https://www.bundesgesundheitsministerium.de/service/gesetze-und-verordnungen/detail/verordnungen-zur-aenderung-von-anlagen-btmg

31. GAO. Synthetic Opioids: Considerations for the Class-wide Scheduling of Fentanyl (GAO-21-499). – Washington, D.C., 2021. URL: https://www.gao.gov/assets/gao-21-499.pdf

32. The Overdose Crisis: Interagency Proposal to Combat Illicit Fentanyl. – 09.08.2022. URL: https://www.justice.gov/sites/default/files/testimonies/witnesses/attachments/2022-08-09/2021.012.02_doj_statement_re_overdose_crisis_frs.pdf

33. Controlled Drugs and Substances Act. – Canada. URL: https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/C-38.8/

34. Health Canada. Controlled substances. URL: https://www.canada.ca/en/health-canada/services/health-concerns/controlled-substances-precursor-chemicals/controlled-substances.html

35. Audit of the Controlled Substances Program at Health Canada. – 2021. URL: https://publications.gc.ca/collections/collection_2024/sc-hc/H14-561-2021-eng.pdf

36. National Report on Drug and Alcohol Situation in Ukraine, 2021 (based on 2020 data). URL: https://www.euda.europa.eu/drugs-library/national-report-drug-and-alcohol-situation-ukraine-2021_en

37. National Report on Drugs, 2021 (SI «Institute of Psychiatry, Forensic Psychiatric Examination and Drug Monitoring of MoH of Ukraine»). URL: https://ispsm.org.ua/en/report/national-report-on-drugs-in-ukraine-2021/

38. Державна служба України з лікарських засобів та контролю за наркотиками. Управління державного регулювання та контролю у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, прекурсорів і протидії їх незаконному обігу. URL: https://www.dls.gov.ua/

39. Zwanzigste Verordnung zur Änderung von Anlagen des Betäubungsmittelgesetzes vom 10.07.2020 (BGBl. I 2020 S. 1691). URL: https://dejure.org/BGBl/2020/BGBl._I_S._1691

40. UNODC. Early Warning Advisory (EWA) on New Psychoactive Substances (NPS). URL: https://syntheticdrugs.unodc.org/syntheticdrugs/en/earlywarning/ewa/index.html